

Hakkıyla meşveret, kararda sebat

Ahmet Battal

Prof. Dr.

Özet

Karar alma mekanizmaları açısından tarih boyunca iki türlü yöntem söz konusudur. Danışma şeklinde görüş alıcı meşveret ve karar verici meşveret. Görüş alıcı meşveret; karar konusunda yetki sahibi olan kişinin ya da kişilerin, kararı vermeden önce kendince uygun bulduğu doğru kişilere danışmasıdır. Karar verici meşveret ise meşveret eden kişilerin karara dönüşecek teklifleri müzakere ettikten sonra oylamaları ve sonuçta kararı da birlikte almalarıdır. Bu makalede söz konusu karar mekanizmaları ele alınmakta ve meşveretin usulü ve alınan kararların etkileri hususunda bazı değerlendirmeler yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Meşveret, istişare, danışmanlar heyeti, karar verici meşveret, şahs-ı manevi, karar

Tarih boyunca karar kapasitesi yönünden iki türlü istişare olmuştur: Biri “görüş alıcı meşveret” ve diğeri de “karar verici meşveret”.

Abstract

Historically, there seems to be two different systems with regarding to decision making mechanisms. Consultation which takes advice and consultation which takes decision. Consultation which is taking advice is a system in which person / persons who have the power to take a decision, before taking the decision, take opinions of others of which he / they deem appropriate to consult. Consultation which is taking decision is another system where proposals which later become decisions are discussed, voted and taken as a decision collectively by all persons taking part in decision making process. In this study, these decision making mechanisms are handled and method of consultation and impact of the decisions are assessed.

Keywords: consultation, advise, council of advisers, consultation which takes decision, incorporeal-body, decision.

İstişare: Müzakerenin ortak karara dönüşmesi

Tarih boyunca karar kapasitesi yönünden iki türlü istişare olmuştur:

Biri “görüş alıcı meşveret” ve diğeri de “karar verici meşveret.”

Görüş alıcı meşveret; karar konusunda yetki sahibi olan kişinin ya da kişilerin, kararı vermeden önce kendince uygun bulduğu doğru kişilere (danışmanlar heyetine) karara konu husus hakkında danışmasıdır. Bu halde danışan sonuçta kararı bizzat kendisi vermektedir.

Karar verici meşveret ise meşveret eden kişilerin karara dönüşecek teklifleri müzakere ettikten sonra oylamaları ve sonuçta kararı da birlikte almalarıdır. Bu tür meşverette, müzakere sonucunda oybirliği sağlanamamışsa ve oybirliğini sağlayıncaya kadar –ilanihaye- müzakere yapma imkanı da yoksa, karar alabilmek için, oyçokluğu da yeterli olacaktır.

İslam tarihinde Hz. Peygamber ve dört Halife devrinden sonra, hilafetin saltanata dönmesinin de sonucu olarak, ikinci tür istişare gittikçe unutulmuş, birinci tür şûra yeterli görülmüştür. Ancak son yüz elli senedir İslam dünyası meşrutiyet, demokrasi ve cumhuriyet ile yeniden tanışarak “karar verici meşvereti” de yeniden öğrenmeye başlamış bulunuyor.

Bazı istisnai hallerde görüş alıcı meşveret türü de doğrudur, yapılabilir. Mesela, bir baba için, ev halkı ile yapılacak olan meşveret, çoğu zaman, karar verecek olanın diğerlerinden fikir almasıdır. Bu ortamda görüş alıcı meşveret genellikle yeterlidir.

Ama uygulamada bu “iyi örnek” neredeyse istisna olarak kalmıştır.

Uygulamada “kötü örnek” ise oldukça fazladır. Mesela bir partinin, cumhurbaşkanı adayını belirlerken, delegeler ya da teşkilat nezdinde te-mayül (eğilim) yoklaması yapması ve kararı parti başkanının kendisinin vermesi danışmacı meşverettir ve şeklen yeterlidir. Ama hakikatte yeterli değildir.

Günümüzde İslam dünyasında krallıklarla ya da “görünüşte cumhuriyet”lerle yönetilen devletlerde her kralın ve despotun bir “şûra meclisi” vardır. Kimlerden oluşacağını o monark belirler. Herhangi bir konuda karar vermeden önce danışmanlarına da danışır. Ama nihayetinde kararı tek başına kendisi verir.

Bu tarz devlet, bir “tek adam devleti”dir ve İslam’ın istediği ve cumhuriyetin gerektirdiği “imtiyazsızlık prensibi”ne aykırıdır.

Çoğu dinî cemaatte “tartışmasız liderler” vardır ve hepsinin de bir danışmanlar grubu vardır. Fakat o cemaatin dünyevî meselelerinde kime danışacağına dahi lider kendisi karar verir ve dolayısıyla lider ne derse o olur.

Bu da bir meşveret, ama bu meşveret, Âl-i İmran suresinin 159. ayetinin emrettiği –kısaca- “önce meşveret et ve sonra da tevekkül et” prensibine hakikaten uymuş olmak için yeterli değildir.

Örnekler çoğaltılabilir.

İslam tarihinde Hazreti Peygamber devrinde başlayan ve dört Raşit Halife devrinde devam eden “seçim ve oylama”nın sonraki yıllarda sistemleştirilmesi ve geliştirilmesi gerekirken, hilafetin saltanata dönmesinin de tesiriyle, seçimden ve oylamadan vazgeçilerek meşveret kültüründe geriye gidilmesi, ders alınması gereken bir husustur.

Günümüzde, İslam dünyasındaki cemaatlerde ve devletlerde istibdadın da kaynağı olan yaygın bir hastalık durumundaki tek adam anlayışının ve dolayısıyla karizma arayışının arka planında bu “yanlış meşveret kültürü” de vardır.

Liderlik elbette önemlidir. Ama lider herşey değildir. Olmamalıdır. “Şahıs liderler” yerine “ekip liderler” bulan batı tipi organizasyonların bir mânâda ömr-ü ebediye mazhar olması bir sır değildir.

Bünyesinde 4444 ruhunu yaşatan “ekip liderler”i ortaya çıkaracak olan da hakiki meşverettir. İşte bu yüzden “Asya’nın bahtının miftahı, ‘karar verici’ meşveret ve şûradır”.

Hem de, sadece “bazen” değil, “mümkün olan her konuda” ve her zaman, karar verici meşvereti icra etmek gerekir.

*Günümüzde,
İslam
dünyasındaki
cemaatlerde
ve devletlerde
istibdadın
da kaynağı
olan yaygın
bir hastalık
durumundaki tek
adam anlayışının
ve dolayısıyla
karizma
arayışının arka
planında bu
“yanlış meşveret
kültürü” de
vardır.*

*Meşveret
üyelerinin
birbirlerini
doğru şekilde
anlayabilmeleri ve
algılayabilmeleri
için ise birbirlerini
önceden iyi
tanıyor olmaları
gerekir.
Bu sebeple
meşveretlerin
tanışma faslı
önemlidir.
Meşveretlerdeki
informel (usul
mecburiyeti
olmayan)
müzakereler de
en az belli bir
usule uyulan şekli
oturumlar kadar
önemlidir.*

Meşveret zannedilen iş: Danışmak

Meşveret uzmanıyla yapılmaz. İlgilisi ve ehliyle yani işin sahiplerince yapılır. İşin sahipleri uzmana danışabilir ama kararı uzman vermez.

Bu hususta en tipik örnek şudur:

Ağır ceza mahkemesi heyeti, bir konuda karar vermeden önce kendi arasında meşveret-müzakere eder ve sonuçta bir karar alır. Oybirliğini başaramazsa oyçokluğu ile yetinir.

Mahkeme heyeti, karar vermeden önce, ihtiyaç duyuyorsa, dava ile ilgili teknik konularda uzmanları çağırıp dinler. Bu da bir tür meşverettir ama gerçek mânâda “karar verici” bir meşveret değildir.

Uzmanın “menfaat” anlamında konu ile ilgili olmamasına rağmen konunun bir boyutu hakkında bilgili olması da mümkündür ve bilhassa objektif bilgiyi tarafsız biçimde elde etmek açısından bu daha makbul olabilir.

Mesela matbaa işletmeciliği de yapan bir grup yayıncının, matbaa hususunda uzman olması gerekmez. Matbaa konusunda uzmanlar bulup işte onları istihdam etmeleri ve gerektiğinde o uzmanlara danışmaları yeterlidir. Yayıncılık işinde ise kendi aralarında hakkıyla meşveret etmeleri gerekli ve yeterlidir. Yeter ki matbaa işi ve piyasası hakkında hepsi tam olarak bilgilenenler de öyle meşveret etsinler.

Diğer bir örnek olarak, siyasi konularda da birlik (teklik/tekillik) ve bütünlük hedefleyen bir sosyal grubu düşünelim.

Herhangi bir siyasi oylama konusunda, mesela anayasa referandumu konusunda, bu sosyal grubun üyelerinin ehil olmaları yeter. Esasında böyle temel bir konuda hepsi ehildir. Dolayısıyla kendi içlerinden ya da dışarıdan anayasa hukuku uzmanlarını bulup onların meşveretine tabi olmaları yanlışır. Böyle yaparlarsa yanılabilirler.

Aynı durum siyasi meclisler için de geçerlidir. Mesela TBMM, kanun yaparken devlet bürokrasisinin içinden ya da dışından uzmanların görüşünü alır. Ama kararı kendisi verir.

Bazı meşveret heyetlerine belli ölçüde uzmanları da dahil etmek mümkün ve gerekli olabilir.

Mesela çift meclisli demokrasilerde halk meclisi (mebusân) halkın arasından seçilen ehil kişilerden, senatolar (ayân) ise seçimle de gelseler devlet tecrübesine sahip uzman kişilerden oluşur. Mesela bankalar gibi özel nitelikli şirketlerin icracı meşveret heyetleri sayılan yönetim kurullarında kanun gereği hem “uzman üyeler” ve hem de “patron üyeler” birlikte bulunur.

Yani mevcut modelleri ihtiyaca göre karıştırmak ve yeni modeller içtihat etmek mümkündür. Zaten demokrasi ve müzakere kültürü konusunda dünyaya ders veren Batı’nın başardığı da budur.

Bilgilenmenin ön şartı: Tanışma

O halde asıl mesele karar için lazım olan bilginin boyutudur. Meşveret

üyeleri konu hakkında tam ve sağlıklı bilgilenmelidirler.

Meşveret üyelerinin birbirlerini doğru şekilde anlayabilmeleri ve algılabilmeleri için ise birbirlerini önceden iyi tanıyor olmaları gerekir.

Bu sebeple meşveretlerin tanışma faslı önemlidir. Meşveretlerdeki informal (usul mecburiyeti olmayan) müzakereler de en az belli bir usule uyulan şekli oturumlar kadar önemlidir.

Meşveretler acele edenlerin ve hatta adeta “ateş almaya” gelenlerin yeri olursa, birbirlerini önceden tanıyanlar, gerekmediği ve haketmedikleri ve hatta istemedikleri halde avantajlı hale gelir.

O halde “sistem kurmak” ve zaman ve zemin hazırlamak, meşveret fabrikasını verimli çalıştırmak için de önemlidir.

Karar verici meşveretin neticesi: Tevekkül

Yukarıdaki tasnifte yer verdiğimiz iki tür istişare arasında kararı sahiplenme ve icraata gönüllü katılma yönünden önemli bir fark vardır:

Karar verici meşveret yönteminde elbirliği geçerlidir yani hem kararı ve süreci ve hem de sonucu sahiplenme vardır. Kararı birlikte alanların her biri kararın sahibidir, icracısıdır. Dolayısıyla kararın menfi veya müsbet bütün neticelerinin de sahibidir. Kolaylıkla “bana ne” diyemezler.

Oysa görüş alıcı meşveret yöntemi nemelazımcılığa sebep olur. Karar alınırken reyine değil sadece bilgisine ve fikrine başvurulmuş kişiler, konunun uzmanı da olsalar, karara katılmış değildirler. Kararın neticelerine de hakıyla sahip çıkmaları beklenmez. Bu gerekmez de. Hatta kolaylıkla “kararın sonucu beni ilgilendirmez” diyebilirler.

Nemelazımcılık ise doğru tevekkülün yerine geçen yanlış bir davranıştır. O halde karar verici meşveret doğru tevekkülün de ön şartıdır.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de bu husus ifade edilmiştir.

Meşveret ve şûrayı emreden iki Ayet-i Kerime'den biri olan Âl-i İmran Sûresinin 159. ayetinin son kısmı meallerde genellikle şöyle verilmiş:

“İşlerinde onlarla istişare et. Kararını verdiğinde de yalnız Allah'a dayan. Çünkü Allah kendisine tevekkül edenleri sever.”

Bu emir elbette sadece Hz. Peygambere yönelik değildir. Bize de emirdir. Ve burada, aslında birbiriyle sıkı biçimde bağlantılı olan iki mühim kavram birlikte kullanılmıştır: İstişare ve tevekkül. Ya da tedbir ve tevekkül.

Kararın “neticesini” Allah'a bırakmak ile kararın ifasını birbirine havale etmek arasındaki fark önemlidir.

Tevekkül, burada, kararın gereği olarak yapılması gereken işi hakkıyla yapmak ama yapılan işin neticesini Allah'a bırakmak ve O'ndan beklemek olarak tarif edilebilir. Sorumluluk üstlenmeyi sağlayan bu tevekkül doğru tevekküldür.

Asıl meşveret karar verici meşverettir ve bu meşveret ortak aklı ortaya çıkarır, şahsî aklı hizaya sokar. “Benim aklım bana yeter” bencilliğini bitirir. Bu sebeple meşveret iyidir. Hem de emirdir. Akıl da emreder din de.

*Daha güzeli
görüp tatbik ya
da taklit etmeyen
ya cahildir ya da
sadık ahmaktır.
Zira ilim ilimdir
ve bu sebeple
kıymetlidir, nerede
olursa alınıp
kullanılmalıdır.
Meşveret metodu
da bir ilimdir,
dolayısıyla taklit
hem caizdir hem
de lazımdır.*

Yanlış tevekkül ise “kararın sonucunu kararı veren düşünsün, kararı ben vermedim ya, ben sadece soruya cevap babında bildiğimi söyledim, neticeden bana ne, sorumluluğum yok, ben işime bakarım” demektir.

İslam dünyasındaki bin yıllık taklit döneminin sebeplerinden biri de kanaatimizce istibdattan kaynaklanan bu yanlış meşveret ve yanlış tevekkül inancıdır.

Şahsî aklın imtihanı: Meşveret

Asıl meşveret karar verici meşverettir ve bu meşveret ortak aklı ortaya çıkarır, şahsî aklı hizaya sokar. “Benim aklım bana yeter” bencilliğini bitirir. Bu sebeple meşveret iyidir. Hem de emirdir. Akıl da emreder din de.

Meşveret kararı iki tutumla karşılanabilir:

“Meşveret ederim, meşverete uyarım da. Ama meşveretin kararı aklıma uyarırsa. Yani meşveretin kararı benim aklıma uyarırsa ben de karara uyarım.”

“Meşveret ederim, meşverete uyarım da. Meşveretin oluşma/çalışma biçimi ve meşvereti oluşturanlar aklıma ve vicdanıma uyduktan sonra, meşveretin kararına –aklıma uymasa da- uyarım.”

Kanaatimizce bu iki tutumdan ikincisi doğru olanıdır.

Şirket-i akliye ve sermayesi: Meşveret

Meşveret etmek için ön şart asgari seviyede akıllı olmaktır. Akılları bu-
luşturmak ve on akılla düşünmek ortak aklı ortaya çıkarır.

İkinci şart ortak değerlerdir. Meşveretin prensipleri ve temel değer yargıları ne kadar ortaksa elde edilecek netice de o ölçüde oybirliğine yakın olur.

Aynı malzemeyle netice üretmeye çalışmayan kişilerin birbirleriyle meşvereti de bir meşverettir. “Asırlar ve kıt’alar bile meşveret etmeli” denildiğine göre aynı çağın bütün çocukları elbette her türlü ve her biçimde meşveret edebilmeli.

Ama ölçek malzeme ve nirengi noktası farklı ise her konuda ortak noktaya ulaşmaya çalışmaya ve zorlamaya gerek yoktur. Mesela kimi dirhemle giderken kimi kilo üzerinden giderse ortak sonuç alınamaz. Ya da mesela kimi meridyenden giderken başkaları paralelden giderse ortak noktaya varılamaz. İsbet için ikisini birlikte kullanmak gerektiğini öğretebilmek daha önemlidir. Sistem kurabilmek de budur.

Bu gibi haller sebebiyle bazen “herkesin meşvereti kendine” demenin de bir mecburiyet olduğu açıktır. Bu açıdan, farklı mihenklerle meşveret edenlerin birbirine öğretebileceği en iyi şey, meşveret usulü konusundaki tecrübeler ve yeni gelişmelerdir. Yani netice ve fikir transferi yapılamasa da usul ve metod transferi yapılabilir.

Daha güzeli görüp tatbik ya da taklit etmeyen ya cahildir ya da sadık ahmaktır. Zira ilim ilimdir ve bu sebeple kıymetlidir, nerede olursa alınıp

kullanılmalıdır. Meşveret metodu da bir ilimdir, dolayısıyla taklit hem caizdir hem de lazımdır.

Ayrı ayrı meşveret heyetlerinin ayrı malzemelerle ulaştıkları neticelerden her biri azizdir. Her bir meşveret ekibinin üyeleri birbirleriyle hem din kardeşi hem meşveret kardeşidir. Farklı meşveretlerin mensupları ise birbiriyle, din-mezhep ve hatta dünyevi meslek vb. noktasında kardeş olabilir ama meşveret noktasında kardeş değildir. Bu sebeple “zorla güzellik olmaz” denilmiştir.

Aynı malzemeyle netice üretmeye çalışan akıllar ortaklaşa karar alır ve elbirliğiyle iş yapar. Buna şirket-i akliye denebilir. Bu şirket ortak akılı oluşturur ve ortaya çıkarır. Mesela sosyal meselelere ve dine hizmet problemlerine Risalelerden çözüm bulmaya çalışanlar aynı şirket-i akliyeye dahildir. Ortak müzakere yürütebilirlerse Risalelere uygun ortak akılı ortaya çıkarmış olurlar.

Meşveret kararı kime ne kadar etki eder?

Meşveretle karar verilen hallerde bu kararın kimler üzerinde ne kadar etkili olacağı tamamen kararın içeriğine ve kararı duyanların meşveret heyetine ve onun ortaya koyduğu ortak akla verdikleri değere göre değişir. Bu konuda tipik örnek siyasi tercihlerdir:

Hangi partiye oy verileceği konusu, aktif olarak bizzat siyaset yapmayan ve buna vakit ayırmayı gereksiz gören dindarlar yani Risale-i Nur “talebeleri” için, genellikle, müştereken ve meşveretle karar verilecek bir husus olagelmıştır.

Risale-i Nur talebelerinin “kardeşleri” olan daha geniş kitle ise meşveret kararına genellikle uyumuş, ama zaman zaman meşveret kararı ile kendi şahsi tercihi arasında bir ikilemde de kalmıştır.

Risale-i Nur talebelerinin ve onların kardeşlerinin “dostları” ise genellikle parti tercihi hususundaki meşveret kararından haberdar olmamışlardır. Karardan haberdar olsalar dahi kararın Risalelerden ve günlük hayattan kaynaklanan gerekçeleri hususunda ayrıntılı bilgi sahibi olmamışlardır. Buna ihtiyaç da hissetmemişlerdir.

Bu farkın sebebi ve neticesi nedir?

Nurun talebeleri, kendilerinin müzakerelere bizzat dahil olup olmadıkları ile ilgilenmeksizin, meşverete riayet etmişlerdir. Alınan karar kendi akıllarına uymasa da ortak aklın bir ürünü olduğunu kabul etmişler ve kararı benimsemişlerdir.

Zira Nurun talebeleri diğer bütün meselelerde olduğu gibi parti tercihi konusunda da kendi şahsi fikirlerini bir kenara atmayı prensip edinmişlerdir. “Bir buz parçası hükmünde” gördükleri şahsiyetlerini ve enaniyetlerini cemaatin veya risalelerin şahs-ı manevisini ifade eden ve bir tür cennet havuzu sayılan ortak fikir ve karar havuzuna atıp eritmekten ve havuzdaki suyla bütünleşmekten lezzet almışlardır.

*Nurun talebeleri,
kendilerinin
müzakerelere
bizzat dahil olup
olmadıkları ile
ilgilenmeksizin,
meşverete riayet
etmişlerdir.
Alınan karar
kendi akıllarına
uymasa da ortak
aklın bir ürünü
olduğunu kabul
etmişler ve kararı
benimsemişlerdir.*

*Evet, en iyisi,
hiç şüphesiz,
oybirliğini elde
etmektir. Ama
bu her zaman
mümkün olmaz.
Müzakereleri
oybirliğini elde
edinceye kadar
ve ilânihaye
sürdürmek
de her zaman
mümkün olmaz.
Bir noktaya
gelindiğinde
müzakereyi
bitirmek ve reyî
ortaya çıkarmak
şarttır.*

Nurun talebelerinin kardeşleri de, genellikle, bir büyük manevi havuzu kazanmanın sırrını yakalamışlar ve nefis ve enaniyetlerini bu ortak havuza atıp eritmişlerdir.

Ancak bazı “kardeşler” zaman zaman meşverete önşartlı yaklaşmışlardır.

Bunlardan bazıları, bazen, “sonuca bakarım, aklıma uyarsa meşverete uyarım” yaklaşımı içinde olmuşlardır.

Gerçekten “nefs buzu” önce bir poşete sıkıca sarılır da havuza öylece atılırsa, havuzun sıcaklığında erir ve su olur, ama havuza karışmasına poşet izin vermez. Ne zaman ki şahsî akıl öne çıkar ve poşet de havuzdan dışarı çıkarsa, içindeki su yeniden kaskatı buz kesilir.

Ama unutmayalım ki havuzun suyu şayet yeterince sıcak ve kimyası da yeterince iyi ve uygunsu, makul süre içinde, sessiz ve derinden bir etkiyle o poşeti de eritir. Buna galiba “ihlas sırrı” denebilir.

Nur talebelerinin dostları dost kaldıkları sürece zaten henüz bu Kevser havuzunun uzağındadırlar. Samimiyetle ve adım adım yaklaşan her dost, bir gün nefisini ve enesini yani ben’i kaybeder ve havuzu yani biz’i bulur.

Dinî cemaatler esasen “bir mânâda”, bir tür dua şirketidirler.

Şirketin dua, ihlas ve rıza kazancına tam iştirak, aslında bu manevi şirkete ve havuza “her şeyiyle ortak” olmakla olur. Kayıtsız ve şartsız ve her şeyiyle ortak olmak ise, aslında, dostluktan kardeşliğe, kardeşlikten de talebeliğe manen terfi etmekle olur.

Meşveret: Haktan ehakka giden doğru yol

Meşveret kararları tartışılmaz mıdır?

Bediüzzaman Sözlür’in sonunda Lemaat’ta şöyle söylüyor:

“Hakkı bulduktan sonra ehak için ihtilâfî çıkarma. Ey talib-i hakikat! Mâdem hakta ittifak, ehakta ihtilâftır. Bâzan hak, ehaktan ehaktır. Hem de olur hasen, ahsenden ahsen.”

Bu cümlelerin meşveretler açısından mânâsı şu olabilir:

Otuz kişilik meşveretin on altı reyle karar alması hak ise evet diyenlerin yirmiye ulaşması ehaktır. Yirmi iki kişinin evet demesi hak ise otuz kişinin oybirliğini istemek ya da ummak ehaktır.

Evet, en iyisi, hiç şüphesiz, oybirliğini elde etmektir. Ama bu her zaman mümkün olmaz. Müzakereleri oybirliğini elde edinceye kadar ve ilânihaye sürdürmek de her zaman mümkün olmaz. Bir noktaya gelindiğinde müzakereyi bitirmek ve reyî ortaya çıkarmak şarttır.

Reyler ortaya çıktıktan sonra toplantıyı sürdürüp konuyu yeniden müzakereye açmakta ısrarcı olmak ve “siz bunu yapmazsanız ben de karara uymam” demek ehak için ihtilaf çıkarmak demektir. Zira burada “oybirliği sağlansın”dan başka “illa benim dediğim olsun” zihniyeti söz konusu olabilir.

Mesela yerel seçimde oy kullanmak gibi, bir defada olup bitecek bir gündem konusu için, hele seçim de geçtikten sonra, “şöyle yanlış böyle ek-

sik" diyerek, konuyu yeniden ve yeniden insanların önüne getirmek, "daha iyiyi bulmaya çalışmak" değildir. Görünüşte ehak için çalışmak da dense aslında ihtilaf çıkarmaktır.

Buna mukabil sürekli uygulama konusu durumundaki bir meşveret kararı hakkında yeniden müzakere istemek farklı bir husustur. Mesela ders usulü ile ilgili bir meşveret kararı hakkında, kendi zemininde ve kendi muhataplarına, "bu kararlar belirlenen ders usulü yanlış, değiştirmeli ve şu usulü uygulamalıyız" demekte mahzur yoktur.

O halde özetle; bir meşveret heyetinin üyelerinden ya da seçenlerinden bir kişi çıkıp şöyle söyleyebilir:

"Kararı alan heyete zaten sözüm yok, karara da hürmetim tam, ve bil-hassa karara uymaya da ahdettim. Ancak ben bu gün bu konunun tam bir bilgi ile müzakere edilmediğini düşünüyorum. Yani yöntem konusunda eksikler olduğu kanaatindeyim. Hatta karar uygulanmaya başlayınca yanlış ve eksikleri de görülecek. Ben de bu yüzden hak namına konuyu yeniden gündeme getireceğim ve dolayısıyla kararı ve uygulamayı değiştirmeye çalışacağım. Bu benim için hak değil vazifedir."

İhlâslı meşveret: On akılla düşünmek

İhlas ile meşveret arasında bir ilişki var mıdır?

Lem'alar'daki İhlas Risalelerinde yani Yirminci ve Yirmi Birinci Lem'alarda "meşveret", "şura", "istişare" kelimeleri geçmez. Ancak bu durum bu iki kavram arasında ilişki olmadığı anlamına gelmez.

Yirmi Birinci Lem'a'daki şu cümleye bakalım:

"Üç elif ittihad etmezse, üç kıymeti var. Sırr-ı adediyyet ile ittihad etse, yüz on bir kıymet alır. Dört kere dört ayrı ayrı olsa, on altı kıymeti var. Eğer sırr-ı uhuvvet ve ittihad-ı maksat ve ittifaq-ı vazife ile tevafuk edip bir çizgi üstünde omuz omuza verseler, o vakit dört bin dört yüz kırk dört kuvvetinde ve kıymetinde olduğu gibi, hakikî sırr-ı ihlâs ile, on altı fedakâr kardeşlerin kıymet ve kuvvet-i mânevîyesi dört binden geçtiğine, pek çok vukuat-ı tarihiye şehadet ediyor.

"Bu sırrın sırrı şudur ki: Hakikî, samimî bir ittifaqta herbir fert, sair kardeşlerin gözüyle de bakabilir ve kulaklarıyla da işitebilir. Güya on hakikî müttehid adamın herbiri yirmi gözle bakıyor, on akılla düşünüyor, yirmi kulakla işitiyor, yirmi elle çalışıyor bir tarzda mânevî kıymeti ve kuvvetleri var."

Buna göre, her biri dört birim değerindeki dört kişi bir ortak maksat için yan yana gelseler bir cemaat olmuş olurlar.

Bu dört kişi "sırr-ı uhuvvet ve ittihad-ı maksat ve ittifaq-ı vazife ile tevafuk edip bir çizgi üstünde omuz omuza verseler" yani "kardeşlik, amaç birliği ve işbölümü/işbirliği prensipleri"ni uygulasalar, organize olmuş olmayan dört bin kişi kadar kuvvetli olabilirler. Yeter ki doğru bir yönetim tarzı sergilensin.

*Mütesanit
ekibin fertlerinin
her biri değer
kardeşlerinin aklı
ile de düşüncecek.
Mesela on
kişilerse her
biri on akılla
düşünecek. On
akılla düşünmek
ancak meşveretle
olur. Zira
meşveret ortak
aklı ortaya çıkarır.
O halde din
hizmetlerinde
ihlas nasıl bir
emir ise meşveret
ve karara riayet
de öyle bir emirdir
denilebilir.*

Uygun adayı seçmek için fikir açıklamak da rey kullanmak da bir hak değil bir vazifedir. Seçilmiş yöneticilerin kendi heyetlerinde bulunmaları dünyevi bir hak değil dinî bir vazifedir. Seçenlerin seçtiklerini denetlemeleri de bir şahsi hak değil, din ve hak namına bir vazifedir. Zira din ve ahiret namına meşveret hak temelli değil vazife temelli bir meşverettir.

Mütesanit ekibin fertlerinin her biri diğer kardeşlerinin aklı ile de düşünecek. Mesela on kişilerse her biri on akılla düşünecek. On akılla düşünmek ancak meşveretle olur. Zira meşveret ortak aklı ortaya çıkarır. O halde din hizmetlerinde ihlas nasıl bir emir ise meşveret ve karara riayet de öyle bir emirdir denilebilir.

Hak temelli - vazife temelli meşveret

Meşveret hak mıdır vazife mi?

Sorunun cevabı öncelikle meşveretin kiminle yapıldığına göre değişir. Şöyle ki:

Temsil içermeyen meşveretlerde durum şöyledir: İstişare eden ilahî emre uymuş olur. Bilmediğini öğrenmek için sormak bir vazifedir. Hak namına “kendi bildiğini bilmesi gerekene söylemek” de bir vazifedir. O halde kendisine lazım olanı sormak manasındaki meşveret haktır. Muhatabına lazım olanı söylemek manasındaki meşveret ise vazifedir. Demek, meşveret hem bir hak hem de bir vazifedir.

Seçilmiş heyetlerin meşveretinde ise önce temsilin hak mı vazife mi olduğunu anlamak lazımdır.

Meşverete dahil olmak yani seçilmek hak mıdır vazife mi? İki de mümkündür.

Meşveret dünya için yapılıyorsa, bu meşveret hak temelli bir meşverettir. Dünyevilerin meşvereti kimin neye ne kadar hakkı olduğunu tesbite çalışmaktır. Dünyevi haklar paylaşınca çoğalmaz, azalır. Bu yüzden de dindar da olsalar dünyevilerin dünyevi meşveretinde “hak müzakeresi” normaldir. Mesela dindarların yapı kooperatifinde dünyevî bir hakkın paylaşılması söz konusudur. İşi yönetecek yönetim kurulunu seçmek genel kurulun hakkı ve vazifesidir. Genel kurula katılmak vazife değil haktır. Soru sormak haktır. Cevap vermek vazifedir. Yönetime seçilen için yönetmek vazifedir ama yönetime aday olmak ve seçilmek haktır. Bunların tümüne hak temelli meşveret denilebilir.

Meşveret din ve ahiret için yapılıyorsa, bu halde meşveret vazife temelli bir meşverettir. Mesela bir dinî cemaatin, görünüşte dünyaya ait bazı işlerini yönetmek ya da bazı konularda fikrî istikamet belirlemek için kendi içinde heyetler seçmek üzere toplanmasını düşünelim. Bu meşveret vazife temelli bir meşverettir. Cemaate mensup olan için, bu meşverete katılmak, bir hak değil bir vazifedir. Cemaatin bir müessesesinin idare ya da icra heyetine ya da yönetim kuruluna aday olmak, bilhassa kendisini ehil gören için, hak değil vazifedir. Başkalarının uygun görülüp aday gösterildiğinde herhangi bir meşru mazereti olmayan için adaylığı reddetmemek daha büyük bir vazifedir. (Bu teklifi “yeterli oy alamam, madara olurum” düşüncesiyle ve fakat başka bahanelerle reddetmek ise cehalet ya da kötü niyetten kaynaklanır.).

Uygun adayı seçmek için fikir açıklamak da rey kullanmak da bir hak değil bir vazifedir. Seçilmiş yöneticilerin kendi heyetlerinde bulunmaları

dünyevi bir hak değil dinî bir vazifedir. Seçenlerin seçtiklerini denetlemele-ri de bir şahsi hak değil, din ve hak namına bir vazifedir. Zira din ve ahiret namına meşveret hak temelli değil vazife temelli bir meşverettir.

Meşveret: Caiz gıybet / Fikir gıybeti

Her meşverette bazı üyelerin bazı kararları içine sindiremeyebileceği ve bunun da bir hak olduğu düşünülebilir.

Bu duygu, hak temelli meşveretlerde normal de olsa vazife temelli meş- veretlerde normal değildir. Zira şahsi bir hakkını aramak ve almak için iştirak ettiği dünyevi bir meşverette “umduğu” neticeyi “elde” edemeyenin bir “iç”i vardır ve bir de “el”i vardır. Elindeki içindekini karşılamamaktadır. Karar bu yüzden içine sinmemiştir. Makul karşılanmalıdır.

Oysa bir meşverete din ve ahiret hukuku namına katılan kişiler şahsi hakkını değil dinî vazifesini ifa etmek için oradadır. Zira bu meşverete ka- tılan kişilerin maksadı, paylaşıldıkça azalan dünyevi hakları korumak değil, el uzattıkça çoğalan uhrevi neticeleri artırmaya gayret etmektir. Böyle bir mukaddes meşverette “umduğunu” bulamayan, bulduğunu mu eleştirir yok- sa şahsi umudunu mu kırıp atar? Elbette ikincisini yapmalı.

O halde vazife temelli meşverette kararı içine sindiremeyen dönüp ken- di içine bakmalı. Nefsini teşhis etmeli.

Meşveretin kararına o meşvereti oluşturan herkes uymalıdır. Zira aksi halde vahid-i sahih ve “uygun adım marş” sağlanamaz.

Uhrevî bir meşveretin bir kararını uygun bulmayan ne yapabilir?

Kararı uygun bulmayan pes etmek mecburiyetinde değildir. Zira hak değil vazife peşindedir. Elbette konuyu sonraki meşverette yeniden günde- me getirebilir. Zira Allah bize meşveretin kararını değil kendisini emredio- yor! Yani meşveretin kararı Allah’ın emri değildir ki “değişmez” olsun.

Hem bir mantık kuralıdır: Karar veren ya da kural koyan kişi ya da he- yet, bunları değiştirme yetkisine de sahiptir.

Kararı uygun bulmayan elbette kendisi gibi düşünenlerin sayısını ar- tırmak için bilgilendirme de yapabilir. Bu faaliyeti illa sadece şu ya da bu ortamda yapacak diye bir mecburiyet koymak her zaman anlamlı olmadığı gibi gerekli de değildir. Bu faaliyeti her halukarda “kulis” diyerek yaftalamak da doğru değildir.

Kararı uygun bulmayan, muhalefetini hakka hizmet ve vazife şuuruyla, iyi üslupla ve doğru usulle, iyi niyetle ve “ehakkı bulmak” maksadıyla yapar- sa ibadet yapmış sayılır. Zira, bir kişinin kerih hallerinin meşverette konu- şulması gıybet sayılmaz ve caizdir. Bir kişinin ya da bir meşveret grubunun “fikrinin ya da kararının gıybeti” ise her yerde caizdir. Zira fikir fikirdir. Bir fikrin sahibi olan kişi ya da grup o fikrin kendi gıyabında konuşulduğunu duyunca kerih görmez, rahatsız olmaz. Fikrine değer verildiği için ancak memnun olur.

Hem bir mantık kuralıdır: Karar veren ya da kural koyan kişi ya da heyet, bunları değiştirme yetkisine de sahiptir. Kararı uygun bulmayan elbette kendisi gibi düşünenlerin sayısını artırmak için bilgilendirme de yapabilir. Bu faaliyeti illa sadece şu ya da bu ortamda yapacak diye bir mecburiyet koymak her zaman anlamlı olmadığı gibi gerekli de değildir. Bu faaliyeti her halukarda “kulis” diyerek yaftalamak da doğru değildir.

*Dayanışma,
kemerli köprü
taşlarının ya da
yapı kubbesinin
taşlarının
birbiriyle
ilişkisinin
durumuyla
aynıdır. Cemaati
oluşturan fertlerin
her biri birbirine
hem tam ve
mutlak biçimde
hakim ve hem de
mahkum olmaları
ki tesanüt etmiş
olsunlar.*

Fikri azınlıkta kalana “artık sus” demek hırçınlıktır. Hırçınlık “ben seni yendim, artık pes et” ile başlar, bir adım sonra “biz”e dönüşür. “Meşveret hakkım değil vazifemdir” diyenin ise hırçın olma hakkı yoktur.

Vahid-i sahih: Fikir birliği mi uygulama birliği mi?

Bediüzzaman’ın Hakikat Çekirdekleri isimli eserindeki vecizeler arasında Arapça bir vecizesi de var. Meali şöyle:

“Tesanüt içindeki bir cemiyet, atâleti harekete tebdil eden bir vasıta olur.

“Tehasüt içindeki bir cemaat ise, hareketi atâlete çevirmeye vasıtaadır.”

Yani birbiriyle dayanışma içinde olan fertlerden oluşan bir toplum tembelliği ve durgunluğu harekete çevirir.

Buna karşılık fertlerinin birbirlerine haset ettiği ve düşmanca duygular beslediği bir topluluk, var olan hareketi durdurur ve durgunluğa çevirir.

Tesanüt ile tehasüt kavramları birbirine zıttır. Tehasüt eden yani hasetleşip inatlaşan “ben iyi bir şey yapıyorum” da dese yalandır. Zira bu söz hamiyetten değil nefesine güvenmekten ve kendini beğenmekten kaynaklanır.

Bu sözün devamındaki veciz söz de şöyle:

“Cemaatte vahid-i sahih olmazsa, cem ve zam, kesir darbı gibi küçültür.

“Hesapta malûmdur ki, darb ve cem ziyadeleştirir. Dört kere dört, on altı olur. Fakat kesirlerde, darb ve cem, bilâkis küçültür. Sülüsü sülüsle darb etmek, tüsü’ olur, yani dokuzda bir olur.

Aynen onun gibi, insanlarda sıhhat ve istikamet ile vahdet olmazsa, ziyadeleşmeyle küçülür, bozuk olur, kıymetsiz olur.”

Yani rakamları çarpmak veya toplamak her zaman eşitliğin diğer tarafında artışa sebep olmaz. Önemli olan sayının cinsidir.

Mesela dört çarpı dört on altıdır ve bu sayı dörtten büyüktür. Ama bir bölü dört çarpı bir bölü dört, bir bölü on altı eder ki bu sayı bir bölü dörtten büyük değil küçüktür.

İnsan topluluklarında da durum böyledir:

Neyi neyle çarptığımız yani kimi kiminle bir araya getirdiğimiz önemlidir.

Vahid-i sahihi oluştururan fertler, sayıca az da olsalar cemaatin gücünü ve kalitesini büyütürler.

Buna karşılık her biri ayrı telden çalan kalabalıklar cemaat bile oluşturamazlar.

Vahid-i sahih (sağlıklı birlik) neyle oluşur?

Yukarıdaki birinci vecizenin de söylediği gibi, birinci şart, şahısların tesanüt etmesi yani dayanışması (birbirine tam bir kuvvet ve dirayetle dayanması)dır.

Dayanışma, kemerli köprü taşlarının ya da yapı kubbesinin taşlarının birbiriyle ilişkisinin durumuyla aynıdır. Cemaati oluşturan fertlerin her biri birbirine hem tam ve mutlak biçimde hakim ve hem de mahkum olmalı ki tesanüt etmiş olsunlar.

İkincisi, birlik (vahdet) için sıhhat lazımdır. Cemaatin yapısı ve dokusu sağlıklı değilse sayı çokluğunun bir kıymeti yoktur. Çabucak dağılıverir. Sıhhati sağlayan şey, ihlas, sadakat, sebat, feragat, irtibat gibi ortak değerlerdir.

Vahdet için bir de istikamet lazımdır. İstikamet her konudaki “fikirde istikamet” olması gerekmez. Zira cemaat için istikamet, cemaati oluşturan fertlerin hepsinin aynı konuda aynı yönde düşünmesi demek değildir. Zaten bu her zaman mümkün de olmaz.

İstikamet, ortak doğruyu -meşveret ederek- bulmak ve o yolda birlikte yürümek demektir.

Vahid-i sahih, “ortak doğru” arayışına giren fertlerin, meşverette kendi fikri azınlıkta kaldığı zaman dahi o ortak doğruya tabi olmaya ve ortak kararı gönüllü biçimde icra etmeye ahdetmiş olması demektir.

“Ben”den “biz”e, bir daha dönmek üzere ancak buradan geçilir. Buz parçası hükmündeki nefsin ve enesini Kevser havuzuna atıp tatlı ve sıcak havuzu kazanmak işte budur.

Bir cemaatin içinde görünen ama “aklıma uymazsa ortak akla (yani cemaate ve meşverete) uymam” diyenin o cemaatteki durumu, kendisi gibi olan kesirli sayılarla tokuşturulmaya ve sonuçta cemaati küçültmeye her zaman hazır “kesirli sayı” durumudur.

“Ortak akla uymak” ancak aklına uymayan kararlarda dahi o akla uymakla mümkündür.

Meşveret için net birliktelikler...

Her bir sosyal grup bazı temel ortak doğrulara dayanır. Bu ortak doğrulara ulaşmak uğrunda bazı uygulamaları hep birlikte yapar. Bu uygulama birliğini sağlayacak olan ilk şey fikir birliğidir. Fikir birliği ya bir liderin bir fikri etrafında oluşur ya da ortak kararlarla ortaya çıkar.

Ortak karar için yapılan müzakere sürecinde “her kafadan ayrı bir ses” çıkması normaldir ve hatta gereklidir. Müzakere bittiğinde ise artık bütün kafaların aynı sesi çıkarması beklenir. Elbette tam ikna olmayan bir grup olabilir ve bu grubun “farklı düşünme hakkı” muhafaza edilir.

Kararın ifasına gelindiğinde ise bütün ayakların aynı yola girmesi, “uygunadam” yürümesi ve tek bir ses çıkarması şarttır. Grup içinde olup fikren ikna olmamış olanların da bu adımlara iştirak etmeleri şarttır. Zira önemli olan “grubun fikri” ve ortak kararıdır. Azınlıkta da kalmış olsa kendi fikrinin doğru olduğunu düşünen ve icraata katılmayı reddeden, mütavazi de görünse, “gizli bencil”dir.

Amaç ve uygulama teklifi elde etmeye yönelik net birliktelikler nazıllardan oluşun karmakarışık yapılardan daha sıhhatlidir. Sayıca az da olsalar net birliktelikleri oluşturan ihlaslı insanların birliği daha kuvvetlidir. Bu kuvvetli ekiplerin hem fiilleri hem de duaları daha kıymetlidir.

Tesanütten bir şahs-ı manevi hasıl edilmiştir. Artık onun üstadlığı ve irşadı tüm taşlara ve mimarlara kafidir. Başka üstad aranmaz. O üstad, dileyen herkese her konuda yön verir, fikrini meşveretle bildirir.

“Ben bu tempoyla yürüyemeyeceğim” diyen elbette zorlanamaz. Ama “ben başka yoldan yürümek istiyorum” diyenler sayı hesabına dahil edilemez. Evet, sayı da önemlidir ama kalite daha önemlidir. “Kemiyyetin keyfiyete nisbeten ehemmiyeti azdır.”

Daha da önemlisi “uygun adım” yürüyemeyen kalabalıklar “ekip” değildir. Sayılarının çokluğu onları çoğaltmaz, aksine küçültür.

Bu sebeple denilir ki amaç ve uygulama tekliğini elde etmeye yönelik net birliktelikler nazlılardan oluşan karmakarışık yapılardan daha sıhhatlidir. Sayıca az da olsalar net birliktelikleri oluşturan ihlaslı insanların birliği daha kuvvetlidir. Bu kuvvetli ekiplerin hem fiilleri hem de duaları daha kıymetlidir.

Meşveretten hasıl olan tesanüt: Kilit taşı kim!

Kemerli köprü yapmak sanat işidir. Önce keresteden hilal biçiminde bir kemer kalıbı yapılır. Sonra taşlar yontulup, alt kısmı dar ve üst kısmı geniş olarak kesilip, kalıbın üzerine düzgünce dizilir. Dizmeye iki yandan başlanır ve taşlar ortada buluşturulur.

En sonunda en tepede kalan boşluğa da oraya uygun bir taş kesilir ve yerleştirilir. O son taş bilhassa süslenir, güzelleştirilir. Ama maksat taşı güzellemek değil köprüyü güzelleştirmektir.

Kalıp alttan sökülüp alınır. Taşlar birbirine dayanır. Buna istinad değil tesanüd (dayanma değil dayanışma) denir. Zira bütün taşlar birbirine hem hakim hem mahkumdur. Hem de mutlak ve kesin biçimde.

Böylece sağlam bir köprü ortaya çıkmış olur. Ve o taşlar artık birbirine dayanır. Köprü faaliyete geçer, üzerinden ahiret yolcuları geçer ve kurtulur. O köprü taşıdığı yükten dolayı asla yıkılmaz. Ömr-ü ebediye mazhar olmuştur.

Hatta üzerinden tank geçse, o köprü yine yıkılmaz. Nice darbeler, nice yirmi sekizlik şubatlar geçer üstünden, yine de dayanır o köprü. Zira o taşlar birbirine dayanmıştır.

Tesanütten bir şahs-ı manevi hasıl edilmiştir. Artık onun üstadlığı ve irşadı tüm taşlara ve mimarlara kafidir. Başka üstad aranmaz. O üstad, dileyen herkese her konuda yön verir, fikrini meşveretle bildirir.

Yani taşların kurduğu bu dayanışmadan bir sinerji ve bir tür tüzel kişilik ortaya çıkmıştır. Mütesanit heyetler ve cemaatler denilen bu tüzel kişiliği din hizmetinde istihdam etmek yepyeni bir icattır ve ancak müceddide nasip olur.

Ama, şeytan da boş durmamaktadır. Gelir ve o mütesanit taşlara sataşır, üstten tutup çekip çıkarmaya çalışır. Bütün taşların ve bilhassa en son gelen o süslü taşın, şeytanın bu tavrına karşı tedbirli olması gerekir.

O taş süsüne güvenir ve süsünü kendinden bilirse, kendisini farklı ve imtiyazlı zannetmeye başlar. “Ben kilit taşıyım, ben olmadan bu köprü ol-

maz, ben gidersem bu köprü yıkılır, inanmıyorsanız deneyelim!" der.

Şeytanın yukarıdan tutup yukarıya doğru çektiği o zavallı taşın bazı saf dostları da o zavallı süslü taşa dostluk-iyilik yapıyoruz zannıyla taşın başına balon bağlarlar, üfleyip şişirip uçururlar. Aşağıya doğru asla düşemeyen ve üstünden tank geçse yerinden oynamayan o taş, yukarıya doğru kolaylıkla çekilir. Yerinden oynar, hatta çok zorlanırsa yerinden çıkar. Tesanüdü bozar. Köprünün sarsıntı geçirmesine sebep olur.

Meşveret eden ekiplerde imtiyazlı hale gelen ya da getirilen şahıslar bu taş misali tesanüdden oluşan köprüye zarar verme riski olan kişilerdir. O halde meşveret heyetinin ehil hale gelmesi, tesanüdü bozacak risklere girilmemesi ile mümkündür.

Kilit taşından yeni köprü yapmak

Örnekten hakikate geçecek olursak:

Sosyal organizasyonlarda ve bu kapsamda sayılabilecek dinî cemaatlerde sinerji tesanüdden kaynaklanır.

Şahsı fazlaca öne çıkarılan ve böylece bir tür gizli gurura sürüklenen kişiler, kendileri iyi niyetli de olsalar, grubun insicamını bozarlar ve sosyal dokuda sarsıntıya sebep olurlar.

Yukarıya çekilip köprüden sökülen taşlardan yeni bir köprü yapmak mümkün olabilir mi? Yani ana yapıdan ve gruptan ayrılan ya da ayrılan kişiler yeni ekipler kurarak yeni ana yapılar ya da yavru yapılar meydana getirebilir mi?

Ana gruptan ayrılan ve etrafına bir ekip toparlamaya çalışan kişiler iyi-niyetli ve ihlaslı iseler asıl yapmaları gereken iş köprüden kopmamak yani ana yapıya kuvvet vermeye devam etmektir. Zira ayrılmanın bahanesi çoktur ama mazereti yoktur.

Ayrılanlar zaman içinde yüksek bir sayıya da ulaşırsalar, hepsinin ayrılış sebebi ve hikayesi ayrı olduğundan, yeni bir yapı oluşturmaları çok zordur.

Şöyle ifade edelim: Kemerli köprünün taşları durumundaki kişiler, mesela on kişiden de ibaret olsalar, o on kişinin her biri en azından bir sayılır ve yan yana gelen on tane bir gibidir. Yani dayanışma içindeki o mütesanit on kişi, hakikatte binlerce kişi kuvvetinde ve kıymetindedir.

Oysa ayrı ayrı ayrılanların her biri, tek başlarına dokuz değerinde de olsalar, bir çizgi üstünde omuz omuza gelip birleşmeyecekleri için gerçekte alt alta yazılan rakamlar gibi toplanırlar.

Hak etmedikleri "ferit makamı"na terfi ettirilen (!) bu münferit şahıslar da kendi aralarında bir grup haline gelebilselerdi ve onlar da sağlam bir kemerli köprü oluşturabilselerdi elbette güzel olurdu. Böylece hem ziyan olmamış olurlardı hem de kurtulmak için üstünden geçilecek bir köprü arayan muhtaçlara yeni bir yol açmış olurlardı.

Ana gruptan ayrılan ve etrafına bir ekip toparlamaya çalışan kişiler iyi-niyetli ve ihlaslı iseler asıl yapmaları gereken iş köprüden kopmamak yani ana yapıya kuvvet vermeye devam etmektir. Zira ayrılmanın bahanesi çoktur ama mazereti yoktur.

*Evet, şüphe
yok ki insanız
ve nefsimiz var
ama müzakere
ortamlarında
ve karar
anında nefsanî
duygularımızı
devre dışı
bırakabilmemiz
veya olabildiğince
törpülememiz
şart.*

Zayıtı azaltmanın formülü: “Mıknatıs şahsiyetler teorisi”

Sosyal organizasyonlardaki kişiler genellikle birbirine zıt iki karakterden birine sahiptir: Lider fitratlı mıknatıs şahsiyetler, etraflarına, demir gibi sebatkârlardan oluşan bir ekip toplar.

Ama her mıknatıs, yanlış yönden yaklaşırsa diğer mıknatısı iter. Sonuç dağılmak ya da bölünmektir.

O mıknatıs şahsiyetleri uygun pozisyona getirerek birbirine kenetleyebilecek olan organizmaya sistem denir.

Sistemi ise ne mıknatıslar ne de demir şahsiyetler kurar. Sistem kurarak mıknatıs şahsiyetlerin bir arada ve birlikte kalmasını sağlayanlara “âkil adamlar” denir. Sistem tartışmasının yoğunlaştığı zamanlarda âkil adamlara daha çok ihtiyaç duyulur. Âkil adamların işyeri adresi ise şahs-ı manevî ve meşverettir.

12 kızgın adamdan 120 sakin adama...

Akil adamların sistemle birleşerek mükemmeli ortaya çıkarmasının örneği olan “On iki kızgın adam” isimli Amerikan yapımı antika adalet ve meşveret filminde çok sevaplı dersler vardır.

Senaryo şöyle:

Bir cinayet sanığı idam talebiyle yargılanıyor. Mahkeme ve jüri şahitleri dinliyor, delilleri inceliyor. Ardından hakim, jüriyi, oybirliği ile karar vermek şartıyla, bir odaya kapatıyor.

“On iki kişinin oybirliğini yakalaması zor” derken, ilk oylamada bu oran hemen hemen yakalanıyor. Bire on bir, “sanık suçludur” deniyor.

Ancak inatçı değil sebatkar ve inançlı bir jüri üyesi, delilleri şüpheli gördüğünden, “sanık beraat etmeli” diyor.

Müzakere başlıyor. Önceleri diğerleri daha ziyade o aykırılığı ikna için gayret ediyorlar. Zira akşama bir maç var ve bilhassa bazılarının zamanı kısıtlı. Ama deliller tartışıldıkça şüpheler güçleniyor ve “beraat ettirmeliyiz” diyenlerin sayısı her oylamada biraz daha artıyor. Müzakerede ortaya çıkan yeni bilgiler ve gerçekler can yakıcı ve önyargı yıkıcı. İçerdeki kızgın kalabalığı en az rutubetli hava kadar terletiyor. Ve sonuç: On iki sıfır karar; sanık suçsuzdur!

Filmin verdiği adalet dersi açık:

Şüpheden sanık yararlanmalı. Şüpheli deliller üzerine mahkûmiyet bina edilemez. Şüphe mahkûmiyete değil beraata götürür.

Zira masum olması muhtemel birinin cezalandırılması, suçlu olması muhtemel birinin cezasız kalmasından daha kötüdür ve hatta zulümdür.

Filmin verdiği meşveret derslerine gelince:

1. Heyetin yöneticisi, tarafsızlığın faydasını ve gerektiğinde ve bilhassa kendisinin yönetme biçimi beğenilmiyorsa görevden çekilebilmenin erdemi gösteriyor.

2. Aceleci üyeler, zaman baskısı altında ve aceleyle yapılan bir meşveretin isabetli bir hükmü netice vermeyebileceğini, adalete ve hakka ancak tam bilgilenmeyle ve sağlıklı müzakereyle ulaşılabileceğini gösteriyor.

3. Duygusal üyeler, adalete duygularını karıştırmanın hem kendileri yönünden ve hem de sanık yönünden riskini gösteriyor, adalet etmek isterken zulmetmenin hatalarına ağıyor ve ağlatıyor.

4. Adalete ulaşabilme baskısı hepsini geriyor, kızdırıyor. Ama tarafsız, eksiksiz ve önyargısız bir müzakerenin gerçekleri ortaya çıkaracağını ve oybirliği kararı olarak tecelli eden tam adaleti sağlayacağını öğreniyoruz.

5. En önemlisi, demokrasinin “mecburen” bir oy çokluğu rejimi olduğunu, ancak aslında “akıl için yol birdir” ilkesi çerçevesinde bakıldığında, meşveret kültürünün, olabildiğince çok kişiyi ve mümkünse herkesi razı ve memnun etmeye yönelmesi gerektiğini anlıyoruz. Bilhassa küçük, kapalı ve birbirini iyi tanıyan topluluklarda iyi bir müzakere yönetimiyle bunun sağlanabileceğini görüyoruz.

Bu dersleri ilişkilerimize uyarlamaya gelince...

Evet, şüphe yok ki insanız ve nefsimiz var ama müzakere ortamlarında ve karar anında nefsanî duygularımızı devre dışı bırakabilmemiz veya olabildiğince törpülememiz şart.

Ahirete hakkıyla inanmayan ve hadisatın tazyikatı (stres) altında bulunan insanların meşvereti de adalet arayışı da kızgınlıklarla dolu.

Oysa tevekkülü hakkıyla bilen ve yapabilen mü’min kullar, olayların dağlarvari dalgalarına dayanabilirler ve sakince meşveret ederek kainata meydan okuyabilirler.

Önemli bir ders de şudur: Meşverette karar için oyçokluğu yeteridir ama daha iyisi vasıflı oyçokluğunu bulmaktır. Hatta en iyisi oybirliğini elde etmeye çalışmaktır. Hedefi bir olan bir heyetin samimi üyeleri on iki değil yüz yirmi kişi de olsalar oybirliğini sağlayabilirler.

Bir dernek genel kurulundan örnek verelim.

İştirak edenlerin hedefi, derneğin menfaatine olacak türden bir karar almak olduğuna göre hedef birdir.

Bir konuda oylama yapılırsa ve kılpayı oy çokluğu ile bir taraf “galip” çıksa, o yönde oy verenler “tamam yendik” mi demeli? Hayır. Aksine.

Divan başkanı da süreci iyi yönetmeli ve “sizin kararınızla bu gündemi nihai olarak karara bağlamayı gelecek toplantıya bırakalım, o zamana kadar herkes eşine-dostuna, birbirine sorup-danışıp kanaatini pekiştirsün veya değiştirsün, oylamayı yenileyelim ve daha net bir birliği/teklifi/vahdeti sağlayalım” demeli. Görüşü kabul edilenler de bilhassa vebalden kaçmak için bu teklife “evet” demeli.

Ancak bu haldedir ki uygulama ve istikamet birliği anlamındaki vahid-i sahîh elde edilmiş olur. Kararı icra edecek olanların da işi kolaylaşır.

Meşverette karar için oyçokluğu yeteridir ama daha iyisi vasıflı oyçokluğunu bulmaktır. Hatta en iyisi oybirliğini elde etmeye çalışmaktır. Hedefi bir olan bir heyetin samimi üyeleri on iki değil yüz yirmi kişi de olsalar oybirliğini sağlayabilirler.

*Kulis esasen kötü
bir şey değildir.*

*Kötü olan, ehil
olmayan ve hatta
bazen de niyeti*

kötü bazı kişilerin,

meşvereti

yanılarak, yani

yok sayarak,

istediklerini

elde etmeye

çalışmalarıdır.

Cemaatte böyle

kişiler varsa ya

cemaat onları

ıslah veya iskat

ederek ayıklar

ya da cemaatin

sahibi, fabrikayı

kırıp dağıtır.

Elbette farklı düşünenler ve müzakereye rağmen de farklı kanaatini değiştirmeyip sebat edenler olacaktır. Hürmete layıktır.

Ama onlar dahi "benim fikrim zaten farklıydı" deyip çekilmemeliler, icracılara yardımcı olmalı, yol göstermeliler. Uygulama birliği anlamındaki istikamet sıhhatine katkı yapmalıdır. Aksi halde derneğin hayatı söner, ruhu kaçar, cismi de dağılır.

Cemaat meşveretinde kritik prensipler

1. Cemaat içi demokrasi, icra heyeti açısından muhalefetsiz demokrasi-dir. Elbirliği ile yönetim ilkesi geçerlidir.

Bu nedenle icranın denetimi muhalefetçe değil, elbirliği ile ve tüm seçenlerce gerçekleştirir.

Yine bu nedenle bir iş için birden çok kişinin görevlendirilmesi amacıyla yapılacak seçimlerde "tulum liste" yarışı yaşanmamalıdır. Aksi halde, mensuplar gruplaşarak dönem dönem birbirlerine rakip olur, iktidar listesi-muhafif kanat listesi gibi ayrışmalar yaşanır ve kabiliyetli kişiler bir kenarda kalır. Hatta çoğu zaman, ekipler arası rekabet, bir haksız rekabete dönüşür; "fabrika sahibi de fabrikayı kırıp dağıtır."

2. Şahs-ı maneviler, şahs-ı hükmilerden (tüzel kişilerden) farklı olarak, kayıt-kuyudat sistemine tabi değildirler/tabii tutulamazlar. Cemaatler de şahs-ı manevilerdir ve cemiyetlerden (derneklerden) farklı olarak, tüzel kişilik perdesi altına alınamayacak kadar gevşek ve fakat gönüllü ve bu sebeple daha sağlıklı varlıklardır.

Tüzel kişiler, tasdikli karar defterlerinde ve resmi sicil dosyalarında yer alan bilgiler ve kayıtlar yardımıyla, ihtiyaç duyduklarında devletin hakemliğinden yararlanabilirler. Oysa cemaatlerin bu tür kayıtları olmadığından meşveretlerinde gerçek hakem vicdan-ı umumidir.

3. Seçenlerin seçtiklerini denetlemelerinin yolu, seçilen heyeti dinleyebilmeleri ve izleyebilmeleridir. Bu nedenle her demokratik meclisin dinleyici locası bulunur.

Elbette gerekli hallerde kapalı oturumlar da yapılabilir. Ancak uhrevi bir cemaatin gizlilik arzusu istisnaidir. (Sırran tenevveret, sadece gizlilik anlamına gelmeyecek kadar geniş kapsamlı bir kavramdır ve bir hizmet yaklaşımıdır.)

4. Meşveretin herhangi bir gündem maddesinin meşveretten önce çeşitli üyelerce gruplar halinde görüşülmesi mümkündür ve çoğu halde gereklidir. Bunu yasaklamak anlamlı ve gerekli değildir. Zira her meclisin kulis bulunur.

Kulis esasen kötü bir şey değildir. Kötü olan, ehil olmayan ve hatta bazen de niyeti kötü bazı kişilerin, meşvereti yanılarak, yani yok sayarak, istediklerini elde etmeye çalışmalarıdır. Cemaatte böyle kişiler varsa ya cemaat onları ıslah veya iskat ederek ayıklar ya da cemaatin sahibi, fabrikayı kırıp dağıtır.

Kulisin kötü işlemlerini meşveret kültürü önler.

5. Herhangi bir görev için bir kişi ya da bir heyet seçileceği zaman, bazı prensiplere uyulmalıdır:

- Meşveret önce görevin net tanımını yapmalı, ardından adaylarda bulunması gereken zorunlu şartları belirlemelidir. Zorunlu olmayan, ancak bulunması faydalı olan özellikler de ayrıca belirlenmeli ve bundan sonra aday tespiti yapılmalıdır.

- Aday tespitinde ise önce zorunlu şartları taşıyan adaylar belirlenmeli ve diğerleri elenmelidir. Adaylardan en avantajlı şartlara sahip olanın seçilmesini sağlamak için tam bir bilgilendirme yapılmalıdır.

- Göreve aday gösterilen kişi, durumu uygunsa görevi reddetmemelidir.

- Bir kişinin bir göreve kendisini aday göstermesi de mümkün ve uygundur. Zira dünyevi bir makama değil, yüke talip olmaktadır.

- Adayların toplantı sırasında değil, mümkünse toplantıdan uzunca bir süre önce belirlenmesi sağlanmalıdır. Tâ ki, adaylar seçmen tarafından en geniş katılımı müzakere edilebilsin.

- Katılımcıların toplantı sırasında adı bildirilen adaylar hakkında kendi aralarında müzakere yapması sağlanmalıdır. Bu amaçla gerektiğinde toplantıya ara verilmelidir.

- Bir adayın "işe ehil" olduğunu söylemek kolaydır, ehil olmadığını söylemek ise zordur, ama esasen hakkaniyet gereği, bunu yapmak çok daha gereklidir.

- Oy verecek kişilerin, meşveret öncesinde, adayların amaca ve işe uygunlukları ve nitelikleri hakkında bilgilenecek üzere uygun gördüğü kişilerden bilgi istemesi mümkündür. Hatta kendisini vicdanen sorumlu gören kişilerin, kendisine sorulmadan da, ilgili gördüğü kişilere "bilgi" vermesi mümkündür. Bu gıybet değildir, meşveretin hakkını eda etmektir. Yeter ki; kötü niyetle, eksik, yanlış ya da yanıltıcı bilgi verilmiş olmasın. Nihai kararı zaten seçmen kendisi verecektir.

- Seçilemeyenlerin "niçin ben seçilemedim" diyerek oy vermeyenlere ya da verdirmeyenlere hesap sormaya kalkması yanlıştır. Bu duygu ancak dünyevi işlerde mantıklı olabilir.

- Göreve seçilen kişi, "yetkili değil görevli" olduğunu düşünmeli, böylece denetlenmeye de hazır olmalıdır.

6. İyi bir meşveret için önce meşveretin "yöntemi" iyi olmalıdır. Zira usûl asıl içindir ve asıldan önce gelir. Bu amaçla;

- Seçilen yönetici; sürat-i intikal kabiliyeti yüksek, yönetim tecrübesine sahip, sakin yapılı, konuşmaya değil konuşurmaya meraklı, mümkünse ak saçlı-yaşlı kişilerden olmalıdır.

- Seçilen yardımcı; iyi bir gözlemci olmalıdır.

- Seçilen sekreter (kayıt tutucu), konuşmaya istekli olmayan ancak yazmayı seven, yazısı okunaklı olan ve arşivlemeyi becerebilen bir kişi olmalıdır.

Meşveret iyi yönetilmelidir. Temel yönetim prensipleri önceden ve üyelerce de müzakere edilerek belirlenmiş olmalıdır. Yönetim prensipleri belli periyotlarla gözden geçirilmeli ve fiilî durumun prensiplere uygunluğu denetlenmelidir.

*Kendisini
meşverete yakın
ve ehil görüp
meşverete tabi
olmaya niyetlenen
herkes, meşveretin
tatbikatında
gördüğü yöntem
eksikliklerinin
de üzerinde
durmalıdır.
Ancak bunları
küsmeye, darılma
ve ayrılma sebebi
değil, aksine,
sistemi destekleme
ve hataları
gidermeye gayret
etme vazifesi
için başlangıç
saymalıdır.*

- Meşveret iyi yönetilmelidir. Temel yönetim prensipleri önceden ve üyelerce de müzakere edilerek belirlenmiş olmalıdır. Yönetim prensipleri belli periyotlarla gözden geçirilmeli ve fiili durumun prensiplere uygunluğu denetlenmelidir.

- Meşveret üyeleri mümkün olduğunca iyi tanışmalıdır. Hissiyat hakim olmamalıdır.

- Bir kişi hislerine kapılırsa diğerleri buna önem vermemeli, ancak duygusallaşmasının sebebini de nazara almalıdır.

- Müzakerede üslup doğru olmalıdır, ancak üslup yanlışlığına takılmamalı, söylenenlere önem verilmelidir. Gerektiğinde havanın soğuması için müzakerelere ara verilmelidir.

7. Meşveretteki ve öncesindeki hiçbir fikir kınanmamalıdır.

Özetle meşveretin prensipleri

1. Dindarların din hizmeti için yaptığı meşverette, asıl maksat din ve ahirettir. Bu sebeple meşveret de bir ibadettir.

2. Bu meşveretlerde konuşulan dünyaya ait meseleler, asıl hedefe giden yolun araçları ve talî basamakları ile ilgili oldukları için önemli ve değerlidir.

3. Hakikat için yapılan meşverette hakkı söylemek hak değil vazifedir.

4. Meşverette oylama gerektiren konularda en isabetli tercihi yapmaya dikkat ve gayret etmek hak değil vazifedir.

5. Şeklen dünyevi organizasyon niteliğinde de olsa hakikatte din hizmeti maksadıyla kurulan müesseselerde işi ifa için seçilen kişiler açısından yönetme ve temsil işi bir "hak ve yetki" değil "hizmet ve vazife"dir.

6. Dinî hizmetler için yapılan meşveretler şahsî hak arayışı tavrıyla değil hizmet ve vazife şuuru ile yapılır.

7. Dindarların meşveretinde fikri ekseriyetle kabul gören kişi ya da taraf bu durumdan bir galibiyet hissi ile memnun olmaz. Aksine fikrinin kabul görmüş olması sebebiyle bir adım öne (metbuiyet makamına) geçmiş olmaktan doğan mesuliyet riski içinde titrer.

8. Heyete dahil olmak ya da heyeti seçmek suretiyle bir meşvereti oluşturan kişi o heyetin kararını beğenirse de kararı aklına uygun bulmasa da o meşveretin kararına tabi olmalı ve bunu hem nefesine hem de aklına kabul ettirmelidir.

9. Her şey gibi meşveretler ve sistemler de tekamül kanununa tabidir. İlgililerin vazifesi tekamülü teşvik ve iyileşmeye destek vermektir.

10. Kendisini meşverete yakın ve ehil görüp meşverete tabi olmaya niyetlenen herkes, meşveretin tatbikatında gördüğü yöntem eksikliklerinin de üzerinde durmalıdır. Ancak bunları küsmeye, darılma ve ayrılma sebebi değil, aksine, sistemi destekleme ve hataları gidermeye gayret etme vazifesi için başlangıç saymalıdır.

11. Hem sistemi geliştirmek ve hem de ehil kişilerin de katkısıyla iştira-ki artırmak herkesin hayrınadır.

12. Meşveret heyetleri hakkında ileri geri konuşmak caiz değildir. Gıybet gınahtır. Gınahtır olan gıybet, kişinin ya da grubun “işitseydi hoşlanmayacak olduğu türden” Őeyleri gıyabında konuşmaktır.

13. Ancak Uhuvvet Risalesi'nin Hatimesinde bildirilen ve gıybeti gınaht olmaktan çıkaran dört istisna vardır. Bunlardan biri de meşverettir. Demek ki ihtiyaç var ise meşveret niyetiyle ve “meşveret ortamı” mânâsını da tahakkuk ettirerek, kişiler ya da gruplar hakkında gıyaplarında konuşmak caiz ve hatta bazen lazımdır.

14. “Şu fikri bu fikre tercih etme” kararı gibi fikir içerikli kararların konusu olan fikirler hakkında her ne zaman olursa olsun konuşmakta mahzur yoktur. Zira fikrin namusu o fikre davet edilenlerin zihnine emanettir, fikrin isabeti de doğru anlaşıldıktan sonra kabul edilip edilmemesine bağlıdır.

15. “Şu fiyata Şu Őeyi satın alma” kararı gibi ifa/infaz edilmiş veya infazından önce yeniden müzakeresi imkanı ortadan kalkmış meşveret kararları hakkında konuşmak, gereksiz ve faydasız gevezeliktir, doğru da değildir.

16. “Bundan sonra böyle davranalım” türünden süreklilik taşıyan kararların, tatbikat bilgileri ve yeni gelişmeler yardımıyla yeniden gözden geçirilmesi amacıyla gündeme getirilmesini istemek ise meşverete ve hakka sadakatin gereğidir.

